

Jegyzetek

- ¹ Peter Burke: Útmutatás az utazástörténet számára, *Korall* 26. (2006/11), 6.
- ² Clifford Geertz: Városok (Pare és Sefrou), *Lettre* 45. (2002. nyár); <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre45/geertz.htm>
- ³ Edmund Burke: *Filozófiai vizsgálódás a fenségesről és a szépről való ideáink eredetét illetően*, Magvető, Bp., 2008. 71.
- ⁴ James Cook: *Utazások a világ körül*, Gondolat, Bp., 1962. 386.
- ⁵ Johann Gottfried Seume: *Spaziergang nach Syrakus* (1801–02), in Seumes Werke in zwei Bänden I. Berlin–Weimar, 1977.
- ⁶ Schilling Árpád: Egy szabadulóművész feljegyzései, Krétakör, Bp., 2008.; http://m.blog.hu/kr/kretakor/file/schillingarpad_szabadulomuvesz2008.pdf
- ⁷ Jean Bodin: *La République – Az államról* (1676). Idézi: Michel Mollat: *Európa és a tenger*, Atlantisz, Bp., 1996.
- ⁸ „As every one knews, meditation and water are wedded for ever” – Herman Melville: *Moby Dick* (a külön nem jelzettek saját fordításaim – TJA), Oxford U. P., London, 1966. 2.
- ⁹ Bár az is lehet, hogy a névadó jóvólátó volt: előre látta a tervezéses hiánygazdaság tébolyát, amikor is megfelelő anyag hiányában történetesen viasszal ragasztgatják össze a szárnytollakat...
- ¹⁰ Holger Werfel Scheuermann dán orthopédus, a *morbus scheuermann* diagnosztája.
- ¹¹ Alexandr Beljajev: *A levegőkereskedő*, Kossuth, Bp., 1970.
- ¹² <http://www.diegrossestille.de/deutsch/index.html>
- ¹³ Lucien Regnault: *Így éltek a 4. századi egyiptomi szerzetesek*, Bizantológiai Intézeti Alapítvány, Bp., 2004.
- ¹⁴ Tom Hodgkinson: *How to be Idle*, London, 2005.
- ¹⁵ Detlef B. Linke: *Gehirn*, München, 1999. 82; 84.; magyarul: <http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/forditasok.html>
- ¹⁶ „Denken ist reden mit sich selbst.” – Immanuel Kant: *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*, Berlin, 1869. 91.

- ¹⁷ Andy Warhol: *Andy Warhol filozófiája A-tól B-ig és vissza*, Konkrét Könyvek, Bp., 2005. 110.
- ¹⁸ Abtprimas Notker Wolf: *Worauf warten wir? Ketzerische Gedanken zu Deutschland*, München, 2007.
- ¹⁹ *Tagesspiegel* 07.05.02.
- ²⁰ Friedrich Nietzsche: *Menschliches, allzumenschliches I*, KSA 2/232. (Emberi, túlon túl emberi, 56.)
- ²¹ Hans Magnus Enzensberger: *Ó, Európa! Megfigyelések hét országban*, Európa, Bp., 1992.
- ²² Nietzsche uo.
- ²³ Gottfried Wilhelm Leibniz, *Vernunftprinzipien der Natur und Gnade*, Hamburg, 1982, 18/19.
- ²⁴ Friedrich Ratzel: A víz a tájban, *Helikon* 2010/1–2. 120.; <http://www.mome.hu/hu/component/content/article/11-publications/120-térpoétika>
- ²⁵ Roberta Sassatelli: A szabadidő és a fogyasztás helyei, *Pannonhalmi Szemle*, 2007/II.
- ²⁶ Richard Wagner: *Der Deutsche Horizont. Vom Schicksal eines guten Landes*, Aufbau, 2006.
- ²⁷ In Bruce Chatwin: *Anatomy of Restlessness*, London, 1997.
- ²⁸ *Winding Paths: Photographs by Bruce Chatwin*, London, 1998.
- ²⁹ Mary McCarthy: *Velence közelről*, Európa, Bp., 1986.
- ³⁰ Beke László: Bevezetés Velencébe, In: (Szerk.) Beke László–Csanádi Dániel–Szóke Annamária: *Tartóshullám–Jóvilág 2.–A Bölcsész Index antológiája*, ELTE, Bp., 1985.
- ³¹ Georg Simmel: *Velence, Firenze, Róma. Művészetelméleti írások*, Atlantisz, Bp., 1990.
- ³² Martin Heidegger: Állomások. *Pannonhalmi Szemle*, 1993/2–94/1
- ³³ Detlef B. Linke: *Aus der Haut Fahren, du*, 1998/4
- ³⁴ Hannes Böhringer: A nadrágzseb. In: uő.: *Szinte semmi*, Balassi, Bp., 2006.; http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/bohringer_esszek_tart.html
- ³⁵ *Jesaja* 56,5.
- ³⁶ 1 Sámuel 25, 29. *Biblia* (Kecskeméthy István fordítása), Kolozsvár, 2002.
- ³⁷ Maurice Halbwachs: A Szentföld legendás topográfiája, *Lettre* 37. (2000. nyár); <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre37/halbw.htm>
- ³⁸ Ghislan Lafont: *Milyenek képzeljük el a katolikus egyházat?* Bencés, Pannonhalma, 2007. 315.
- ³⁹ Hans Küng – Josef van Ess: *Párbeszéd az iszlámról*, Palatinus, Bp., 1998. 26.
- ⁴⁰ Detlef B. Linke: *Die Freiheit und das Gehirn. Eine neuropsychologische Ethik*, München, 2005.
- ⁴¹ André Chouraqui: Levél egy keresztény barátomhoz, *Pannonhalmi Szemle*, 1995/3.
- ⁴² Idézi A. Roy Eckardt: *Christianity and the Children of Israel*, New York, 1948. 157.
- ⁴³ Bernard Lewis: *Az iszlám válsága*, Európa, Bp., 2004.

- ⁴⁴ Egon Flaig: *Der Islam will die Welteroberung*, F.A.Z. 2006. 09. 15.; <http://www.faz.net/s/Rub475F682E3FC24868A8A5276D4FB916D7/Doc~E2671621C1A9B4E51A70E106F774BB376~ATpl~Ecommon~Scontent.html>, ill. angolul: <http://www.westernresistance.com/blog/archives/003067.html>
- ⁴⁵ Tatár György: *Izrael – Tájkép csata közben*, Kalligram, Bp., 2009.
- ⁴⁶ Szörényi László szíves közlése
- ⁴⁷ Claude Lévi-Strauss: *Szomorú trópusok*, Európa, Bp., 1979, 536.
- ⁴⁸ Gaston Bachelard: *Poetik des Raumes (La poétique de l'espace)*, 1957), Frankfurt, 1987. 25.
- ⁴⁹ Tillmann J. A.: A közel és a távol kertjei. In: uő. *Távkeretek*, Kijarat, Bp., 1997.; <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/tavkeretek/kert.html>
- ⁵⁰ Bachelard: *i. m.*, 26.
- ⁵¹ Michel Serres: *Die fünf Sinne (Les cinq sens)*, 1985.), Frankfurt, 1993. 376.
- ⁵² Timothy Ferris: *A vörös határ. A világegyetem szélének kutatása*, Gondolat, Bp., 1985.; uő.: *A világmindenség. Mai kozmológiai elméletek*, Typotex, Bp., 2005.; Székely László: *A világ keletkezésének eszméje*. In: (Szerk.) Fehér Márta: *TEREMTÉS*, Áron, Bp., 1996.; Steven Weinberg: *Az első három perc*, Gondolat, Bp., 1982.
- ⁵³ Sajátos jellegük folytán a Földön kívülre vezető utazások nem tartoznak ide, ui. a világjárás a Föld bejárásának színvonalára (itt a *világ* = *Föld*), nem a kozmikus kirándulásoké. Az utóbbi problematikájáról ld.: Tillmann J. A.: *A Nyugalom tengerén*. In: uő.: *i. m.*; <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/tavkeretek/nyugalom.html>
- ⁵⁴ Hannes Böhringer: *Nadrágzseb*, i. k.
- ⁵⁵ Andrei Pleșu: *Angyalok*, Koinonia, Kolozsvár, 2006. 237.
- ⁵⁶ Henry David Thoreau: *Walden*, Fekete Sas, Bp., 1999. 66.
- ⁵⁷ Andrei Pleșu: *Túllátni a szemhatáron*. In: uő.: *A madarak nyelve*, Jelenkor, Pécs, 2000. 200.
- ⁵⁸ Paul Klee: *Alkotói vallomás*, *Balkon* 1995/9.; <http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/Klee/Alkot.html>
- ⁵⁹ vö. *erfahren = tapasztalt | jártas | utazott*
- ⁶⁰ Kant *i. m.* 2.
- ⁶¹ Bruce Chatwin: *Verschlungene Pfade (Szövevényes ösvények)*, München–Wien, 1999. 21.
- ⁶² „Chatwin úgy beszélt erről a témáról, mint ahogy a középkori teológusok a Szentháromságról.” Roberto Calasso: *Chette-wynde*. In: B. Chatwin: *i. m.*, 13.
- ⁶³ Chatwin: *i. m.*, 21.
- ⁶⁴ Márai Sándor: *Füves könyv*, 12. *Helikon*, Bp., 1998. 15.
- ⁶⁵ Maurice Blanchot: *Az elpusztíthatatlan*, *Lettre* 23. (1996. tél); <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre23/10bla.htm>
- ⁶⁶ Uo.
- ⁶⁷ *Életünk* 1989. 9–10. 802.
- ⁶⁸ Hannes Böhringer: *Daidalosz vagy Diogenész*, Terc, Bp., 2008. 13.

⁶⁹ „A filozófia tágassá teszi a világot” – Beszélgetés Rüdiger Safranskival. *Műhely* 2003/4.; <http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/tobbiek/Safranski.htm>

⁷⁰ Ivan Goncsarov: *A Pallasz fregatt*, Európa–Kárpáti, Bp.–Uzsgorod, 1981. 12.

⁷¹ Burke: *i. m.*, 6.

⁷² Kovács Sándor Iván: *Szakácsmesterségnek és utazásnak könyvecskéi*, Szépirodalmi, Bp., 1988. 101.

⁷³ Idézi Kovács S. I., *uo.* 102.

⁷⁴ *I. m.*, 228.

⁷⁵ *I. m.*, 101.

⁷⁶ *I. m.*, 115.

⁷⁷ (Szerk.) Török Zsolt: *Szent helyek a térképeken*, Bencés, Pannonhalma, 2005. 14.

⁷⁸ N. J. W. Thrower: *Maps and Civilizations. Cartography in Culture and Society*, Chicago, 1999. 42.

⁷⁹ „Még 1535-ben is megjelentetett Melchior és Gaspar Trechsel egy Michael Servet által kommentált Ptolemaios-kiadást. Ezt Jean Calvin követelésére tűzre vetették, mivel Palesztinát nem a tejjel és mézzel folyó földként ábrázolták. A térképész Servet-et 1553-ban eretnekségért megégették.” – Karl Schlögel: *Im Raume lesen wir die Zeit*. München–Wien, 2003. 160.

⁸⁰ Kovács S. I.: *i. m.*, 111.

⁸¹ *Uo.* 103.

⁸² Burke: *uo.*

⁸³ Wolfgang Kaschuba: *Die Überwindung der Distanz: Zeit und Raum in der europäischen Moderne*, Frankfurt, 2004. 24.

⁸⁴ Goncsarov: *i. m.*, 13.

⁸⁵ Victor Segalen: *Aufbruch in das Land der Wirklichkeit (Equipée. Voyage au pays du réel)*, Frankfurt, 1990.

⁸⁶ Segalen: *i. m.* 15, 17, 20.

⁸⁷ Lucius Annaeus Seneca: *Erkölcsei levelek*, Franklin, Bp., 1906. 28, 1.

⁸⁸ Ernst Mach: *Erkenntnis und Irrtum. Skizzen zur Psychologie der Forschung*, Darmstadt, 1980. 224.

⁸⁹ *The Lovers. The Great Wall Walk. Marina Abramović and Ulay*, Amsterdam, 1989.

⁹⁰ *The Lovers*, 26.

⁹¹ (Eds.) A. Daneri, et al: *Marina Abramović*, Milano–New York, 2002, 29.

⁹² Jochen Gerz: Der Künstler als Pixel, *Lettre International* (Berlin) 37. (1997/3); http://www.lettre.de/archiv/37_gerz_heinrichs.html

⁹³ *Uo.*

⁹⁴ (Hrsg.) Bernhard Jussen: *Von der künstlerischen Produktion der Geschichte I. Jochen Gerz*, Göttingen, 1997. 122.

⁹⁵ Jochen Gerz: Was die Kunst nicht ändern kann, das soll die Kunst verändern. *F. A. Z.* 1996. 24.

⁹⁶ Werner Meyer: Die Transsibirische Reise, *Kunstforum*, Februar–Mai 1997.

⁹⁷ Voll bespielt, *Der Spiegel* 1977/10; <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-40941985.html>

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Márai: *i. m.*, 10.

¹⁰⁰ Utalás a *Hejettes Szomjazók* (sic!) magyar művészcsoporra.

¹⁰¹ Gespräch mit Corinne Wasmuth, *Kunstforum International* 157. (2001 November–Dezember) 181.

¹⁰² Johann Gottfried Seume: *Spaziergang nach Syrakus*. In: *Seumes Werke I. Aufbau*, Berlin–Weimar, 1977.

¹⁰³ Mártonffy Marcell személyes közlése.

¹⁰⁴ Johann Gottfried Seume: *Mein Sommer 1805*. In: *Seumes Werke II. i.k.*, 1977. 7.

¹⁰⁵ Miroslav Mandić: A kóborlás rózsája, *Átváltozások* 1995/5. 129 skk.

¹⁰⁶ Miroslav Mandić: A művészet 144 definíciója, avagy a teremtő szeretet neveivel végzett zárandoklat tizenkét napja, *Pannonhalmi Szemle* 2008/3.; Utasi Csilla: A szeretet névtelen erői (Miroslav Mandić gyaloglása), *Átváltozások* 1995/5.

¹⁰⁷ Idézi Utasi, uo. 127.

¹⁰⁸ Mandić: A kóborlás rózsája, 129 skk.

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Paul Virilio: *Fahren, fahren, fahren...* Merve, Berlin, 1978. 76.

¹¹¹ <http://de.wikipedia.org/wiki/Promenadologie>

¹¹² Lucius Burckhardt: *Warum ist Landschaft schön? Die Spaziergangswissenschaft*, Schmitz, Berlin, 2006. 87.

¹¹³ Uo.

¹¹⁴ Mandić: A kóborlás rózsája, 129 skk.

A Jegyzetekben és a Forrásokban található linkeket a könyv szerkesztése közben, 2011 szeptemberében ellenőriztük.